

УДК 1(477)(092):316.422(477)
http://doi.org/ 10.33989/2075-1443.2023.47.282588
orcid.org/ 0000-0001-8898-5120

Петро Кравченко

***КРАВЧЕНКО Петро Анатолійович** – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, декан факультету історії та географії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Сфера наукових інтересів – соціальна філософія та філософія історії, проблеми сучасної політичної культури.*

pkravchenko53@gmail.com

АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА ФІЛОСОФІЇ Г.С.СКОВОРОДИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ

***Анотація.** Восні дії, які із 2014 року відбуваються в Україні, з особливою гостротою актуалізують суспільно-політичні перетворення, що пов'язані з доленосними питаннями майбутнього українського народу і нації, їх державотворчими процесами. У таких умовах класична соціально-філософська проблематика виходить на перший план оскільки дає змогу всебічно осмислити громадську діяльність людини, її потенціал, внутрішні і зовнішні сили, оцінити значущість особистості, як культурно-творчої істоти. Ця проблематика тісно поєднана з антропологічною оскільки людина є центром соціальних та суспільно-політичних процесів. Вона мікрокосм, у якому зосереджений увесь макрокосм, як стверджував Г. Сковорода. Філософський символізм його творчості полягає безпосередньо в мудрості, сродній праці, баченні великого у малому, розкритті тайни через символічний світ – це дорога до щасливого життя. Бути людиною означає бути філософом – свідчить Григорій Савич. А доля кожної людини невіддільна від долі народу і єдність ця лежить у світі свободи, яку багато хто не розуміє, бо для цього необхідно боротися з цілим світом на принципах*

© П. А. Кравченко, 2023

любові, а не ненависті. Це і є класична українська філософія започаткована Г. С. Сковородою. Завдання філософії і полягає в тому, щоб пробудити основні гасла Просвітництва (честь і гідність, свобода, справедливість, солідарність, моральність) та практично спрямувати їх на досягнення як власної свободи, так і свободи відкритого суспільства. Розбудова такого суспільства в Україні і є метою сучасного вітчизняного державотворчого процесу.

Ключові слова: антеїзм, антропологія, барокова культура, вибір, державотворення, екзистенціальність, кордоцентризм, людина, ментальність, свобода, соціально-політичні процеси, «сродна праця», цінності.

Постановка проблеми. Українська філософська і громадська думка на початку ХХІ ст. увібрала передові ідеї, пов'язані з соціокультурною та суспільно-політичною ситуаціями у державі, із пробудженням національної свідомості, правом українського народу на політичне і національне самовизначення. Долі народу і нації, мови і державності були тими ключовими питаннями, що не залишали байдужими свідомих українців, які розглядали суспільні процеси через призму загальнолюдських цінностей. Особливо це стосується періоду формування української класичної філософії родоначальником якої по праву вважається Г. С. Сковорода.

В. С. Горський у своєму дослідженні «Історія української філософії» (Горський, 1996) акцентує увагу на тому, що в умовах формування української класичної філософії вагоме місце посідала соціально-філософська проблематика. Вона поєднана з проблематикою антропологічною. Людина – центр соціальних та суспільно-політичних процесів. Навколо неї сконцентровані найважливіші загальнолюдські проблеми. Вона – законодавець моральних та правових норм і творець цінностей, істотна ланка, що з'єднує природу і суспільство. Вона мікрокосм, в якому зосереджений весь макрокосм. Увага мислителів завжди прикута до людини як джерела суспільних змін, особистості, що здатна творити себе саму, духовно і фізично еволюціонувати. Усі суспільно-політичні колізії розглядались крізь призму соціально-зорієнтованої людини. Лише тільки їй під силу розв'язати складні проблеми, що постають у суспільстві. Створюючи культурні цінності людина, таким чином, сприяє як удосконаленню суспільства, так і самої себе. Людина як істота, що потребує постійного руху вперед, не дозволяє суспільству, природі, світові бути певними «застиглими» феноменами. Вона сприяє їхньому розвитку, змінам, які є запорукою нового і непізаного.

В умовах суспільно-політичних перетворень, війни в Україні, коли вирішуються доленосні питання пов'язані з проблемами суспільства, майбутнього народу і нації, державотворчими процесами – класична і соціально-філософська проблематика виходить на перший план оскільки вони дають змогу по-філософськи осмислити громадську діяльність людини, її потенціал, внутрішні і зовнішні сили, оцінити її значущість як культуро-творчої істоти (Кравченко, 2001). Руйнування старого і створення нового неможливе без людини як носія цінностей, неповторної і унікальної особистості, що впродовж усього свого існування перебуває на межі життя і смерті, добра і зла, істини і хибності.

Аналіз досліджень і публікацій. Зосереджуючи увагу на феномені української класичної філософії і її засновникові Г. С. Сковороді, можна констатувати, що значна кількість українських філософів проводили і проводять різнобічні дослідження проблем, що формують її картину. Таких праць ми маємо величезну кількість. Вони загальновідомі і забезпечують успішність подальшого вивчення як класичного періоду розвитку вітчизняної філософії, так і філософського доробку Г. Сковороди. До їх числа належать дослідження А. Бичко, І. Бичко, В. Горського, І. Іваньо, С. Йосипенка, Р. Кисельова, В. Табачковського, М. Поповича, Д. Чижевського, В. Шинкарука та численної кількості вітчизняних науковців. Але цей доробок потребує подальших досліджень та аналізу задля створення цілісної картини ідей, поглядів мислителя, філософського бачення ним світу і людини зокрема, а особливо – їх значення для практичного спрямування сучасних державотворчих процесів, розбудови відкритого суспільства в Україні. Проблеми, що піднімає Г. Сковорода дійсно стали глобальними і замкнули на собі значну частину духовного та політичного соціокультурного потенціалу.

Метою статті є виявлення впливу і значення філософсько-антропологічної проблематики творчої спадщини Г. С. Сковороди для розбудову відкритого суспільства в сучасній Україні.

Методологія дослідження носить комплексний характер і ґрунтується на соціально-філософському та історико-філософському аналізі антропологічної проблематики у творчій спадщині Г. С. Сковороди і її значенні для досягнення свободи особистості та розбудови відкритого суспільства. Провідним методологічним інструментарієм є фундаментальні дослідницькі засади наукового аналізу – принципи об'єктивності, системності, цілісності, єдності історичного та логічного, детермінізму, розвитку і взаємозв'язку. Застосовувалася методологія соціальних та символічних репрезентацій, етнічної ідентифікації та структурного функціоналізму.

Результати. Сучасний період всесвітньої історії надзвичайно складний, суперечливий і динамічний. Далеко не кожна людина може чітко зорієнтуватися і розібратися в усьому, що відбувається у світі. Та, мабуть, це і не потрібно їй, бо не можливо охопити думкою усі світові процеси, події – їх причини, сутність, наслідки. Але людина повинна усвідомлювати, розуміти і розбиратися у багатьох фрагментах суспільного життя, щоб діяти свідомо і знати як саме діяти. Людина – це громадянин, а значить вона повинна розумітися у суспільному житті, орієнтуватися у тому, що діється навколо неї тут і нині. Перед людиною об'єктивно постає надскладне завдання розібратися у всьому і вона повинна прикласти великі зусилля, щоб хоч поверхово освоїти ті складні просеси, які відбуваються навколо неї. Сама людина багато чого не може усвідомити і зробити, як би вона не прагнула цього. Тому на допомогу їй повинна прийти держава із її інститутами та різними закладами. Але держава не завжди піклується про духовне формування особистості, недостатньо допомагає їй у цьому (Огнев'юк, Кравченко, 1999). Особистість занадто часто залишається у власному екзистенційному просторі свого середовища. Вона розуміє, що живе у певній країні (наприклад, в Україні), розуміє, що це її країна, спостерігаючи те, що відбувається навколо як явище. Але ж за явищем прихована сутність яку ми не завжди можемо пізнати. Окрім того у бутті людини є сфера майбутнього – що повинно бути? Як мені діяти? Саме те, що повинно бути, ми і робимо в дану мить, робимо разом. Наприклад: Україна як держава і усі ми як її громадяни, зробили свій вибір і прагнемо до європейських цінностей, до європейського способу і стилю життя. Ми зробили цей вибір на майданах і держава закріпила його законами та постановами Верховної ради. Цей вибір ґрунтується на загальнолюдських цінностях які найбільш яскраво відображені в епоху Просвітництва. До них перш за все належать честь і гідність, свобода, справедливість, солідарність, моральність. Для втілення цих цінностей у життя, їх реалізації ми повинні зробити занадто багато і в економічній, і у політичній, і у духовній сфері суспільного буття, та і в усіх інших соціальних сферах. А для цього ми змушені побудувати відкрите суспільство основою якого буде повага до людини та її етичних норм, тобто – високоморальне суспільство. Саме у цьому плані державні органи, та і усі ми повинні зрозуміти яке величезне значення має філософія для побудови такого суспільства. У чому ж сутність філософії за Сковородою? Він дає таке визначення: «Філософія, або любов до мудрості, спрямовує все коло справ своїх на той кінець, щоб дати життя нашому духові, благородство серцю, світлість думкам, як голові всього. Коли дух людини веселий, думки

спокійні, серце мирне, то все світле, блаженне, веселе. Оце є філософія» (Сковорода, 1994, с. 408).

Філософська спадщина Г.С. Сковороди дає можливість показати, що за своїм визначенням і сутністю філософія завжди є відкритою для суспільства, відкрита до різних, навіть протилежних поглядів, аргументів, дискусій бо саме у них і народжується істина. Сама ж філософія – комунікативна, практична, чим і пробуджує інтерес до себе як певна метаінституція де люди мають свою думку, свою точку зору. Саме така філософія навчає людей мудрості і є містком для спілкування між людьми. А щоб цей місток побудувати, потрібно навчатись філософії. Тому, чим більше людей буде охоплено вивченням філософії, тим більше їх опанують мудрість буття і тим швидше ми зможемо побудувати післявоєнне відкрите суспільство. А це таке суспільство у якому – бути людиною значить бути філософом про що не одноразово говорив засновник класичної української філософії Г. С. Сковорода 300-ту річницю із дня народження якого ми відзначаємо нині.

Філософський символізм цієї річниці полягає безпосередньо в його мудрості, сродній праці, баченні великого у малому, розкритті тайни через символічний світ. А це і є філософствування – дорога до щасливого життя. Саме Сковорода свідчить нам – бути людиною означає бути філософом. Світ ловив його, та не спіймав. Він показав, що його доля невіддільна від долі наряду і єдність ця лежить у світі свободи. В Україні народилася філософія чистої особистісної свободи. Свободи яку багато хто не розуміє, бо для цього слід зважитися боротися з цілим світом, але не з ненависті, а з любові (Попович, 2008). Це і є класика української філософії започаткована Г. С. Сковородою. Завдання ж філософії і полягає в тому, щоб пробудити основні гасла Просвітництва та їх практичне спрямування на досягнення як власної свободи, так і свободи відкритого суспільства. Людина повинна жити власним розумом і керуватися принципами моральності яка формується у самому суспільстві.

У творчості Г. Сковороди специфічні риси української філософської думки набувають найбільш виразного, чіткого проявлення. Це є період зрілості, творчого розквіту філософського знання, культури вцілому. Він подібний, наприклад, із класичним періодом античної філософії, добою середньовічної класики чи класичною німецькою філософією. Але це не є спрощене розуміння класики як такого піку розвитку, стосовно якого попередні або наступні періоди тлумачаться як щось менш розвинуте, неповноцінне чи регресивне. Такий підхід буде спрощенням, вульгаризацією філософії, мистецтва, духовної культури вцілому. Тому ми не можемо, наприклад, назвати культуру

Просвітництва біднішою, примітивнішою за культуру Нового часу чи епохи Відродження, або еліністичну культуру менш розвинутою, ніж антична культура. У багатьох рисах Просвітництва більш яскраве ніж Новий час чи епоха Відродження, так же і еленізм по відношенні до античної класики. Тому під класикою ми і розуміємо не що інше, як зрілість, виразність, чіткість вияву особливих, специфічних рис філософії, духовної культури уцілому певного історичного періоду, епохи, окремо взятого народу, етносу, чи країни. У цьому розумінні ми і вживаємо термін «українська класична філософія». Цієї точки зору притримується також і ряд українських філософів (А. Бичко, І. Бичко, Табачкоський, 2001).

Одним із аргументів приналежності творчості будь-якого мислителя до певної культури (у тому числі – української) може служити критерій ментальності. Він відтворює різні рівні свідомості – від емпірично-чуттєвих до загально-теоретичних. Саме світоглядний, теоретичний рівень українського менталітету складає єдність трьох патернів – антеїму, екзистенційності світу та кордоцентризму. У філософії Г. Сковороди орієнтація на неповторність у своїй окремішності людського існування, плюралістичність і діалогічна гармонійність реальності (екзистенціальність); кордоцентризм – (уському голова – серце); спорідненість світу і людини (антеїзм), особистісна свобода як прагнення до щасливого життя – набувають вперше не просто якихось характерних рис чи тенденцій, а проявляються в якостях внутрішнього ядра, всеохоплюючого каркасу його творчості. Усе це і є класичний вияв української філософської думки. Завдяки цьому Г. С. Сковорода і вважається засновником, родоначальником української класичної філософії. Д. Чижевський індивідуальну неповторність філософії Сковороди вбачав у екзистенційній орієнтованості сквородинівської думки не на вузько раціоналістичні горизонти, а на все людиножиттєве розгалуження думок і почуттів, міркувань і емоцій, голови й серця (Чижевський, 1992).

Окрім того, досить потужним аргументом відносно цього є мандрівний спосіб життя, що поєднувався із специфічним стилем творчості. Цей стиль входив у поширений у той час в Україні літературно-філософський спосіб творчого мислення – барокову культуру. Сковорода тлумачить розумову діяльність людини принципово нерационалістично. Він скрізь уникає самого терміну «розум». Дуже рідко вживає словосполучення «повзучий розум». Часто вживається термін «дух», «душа», «думка» і вони пов'язані із серцем, тобто їх зміст кордоцентричний, що є виявом бароковості мислення. Саме ж серце – це істинна людина, а не просто безодня думок. Людина тлумачиться не

як думуюча істота чи гносеологічний суб'єкт, а як специфічна духовно-сердечна екзистенційна особистість, онтологічний суб'єкт. Таке бачення носить бароковий характер (А. Бичко, І. Бичко, Табачковський, 2001).

Як справедливо і досить влучно підкреслює І. В. Бичко: «Реальність, за Сковородою, не є моністично унітарним (ідеальним чи матеріальним) буттям. Вона є гармонійною взаємодією трьох світів: макрокосму, мікрокосму й символічного світу (А. Бичко, І. Бичко, Табачковський, 2001, с. 342). «Перший є всезагальний і світ населений, де живе все народжене. Цей, складений із незлічених світ-світів, і є великий світ ... інші два часткові й малі світи. Другий – мікрокосм, тобто світик, малий світ, або людина. Третій світ символічний, тобто Біблія» (Сковорода, Т.2, 2005).

«Увесь цей світ складається із двох натур, одна видима, а друга невидима. Видима зветься жива істота, а невидима – Бог. Ця невидима натура, чи Бог, все живе проходить і утримує, скрізь завжди є, був і буде» (Сковорода, Т.1, 2005). Макрокосм у своїй «видимій» іпостаті бачиться нами як природний світ відчутних речей і явищ, як матерія, проте насправді є «пустою видимістю», «місцем», «нікчемністю», «тінною» справжньої, але невидимої його природи – Бога (Сковорода, 2005а).

Щодо людини – то вона є мікрокосмом як єдність двох натур: «емпіричної» (тілесної) і «внутрішньої» (істинної) людини.

Макрокосм і мікрокосм відмінні по-суті, але тісно пов'язані і взаємодіють між собою. Гармонійність взаємодії ґрунтується на творчій життєвій ініціативі людини. Спосіб гармонізації за макрокосмосом свій, оригінальний для кожного індивіда. А інструментом обрання правильного життєвого шляху є серце.

Сковорода ставить питання: «Де живе щастя людини?» І дає цікаву відповідь: «Нема його ніде, але воно скрізь є ... Яка користь, коли ім'я твоє у тлінному списку надруковане, а дух істини, що сидить і судить у нутрошках твоїх, не одобрює й не дивиться на обличчя, але на серце твоє?» (Сковорода, 2005б).

Не важко помітити, що у Сковороди серце є методологічним принципом, специфічним пізнавальним засобом освоєння світу, думкою, духом. Це засіб пізнання «сродного» життєвого шляху, своєї «сродної» щасливої долі. Сродність ця подається людському серцю символічно, а значить опосередковується, третім – «символічним» світом – Біблією. Прочитування Біблії символізує життєвий процес індивіда. Третій світ, як і два перших, характеризується двома натурами: видимою як предметною образністю символу, літери, слова і

невидимою – смыслом, розшифровуванням змісту слів, символів. Саме тому, головним джерелом усіх бід людей є «несродність» або небажання чи невміння віднаходити шляхи «сродності» із оточуючим світом. Усе це розгорнуто проаналізовано у фундаментальному дослідженні «Філософія Григорія Сковороди» під науковою редакцією В. І. Шинкарука (Філософія Григорія Сковороди, 1972).

Висновки. Філософський доробок Г. С. Сковороди особливо важливий тим, що сьогодні Україна переживає складні соціально-політичні процеси: формування і збереження національної самоідентифікації українців, національних цінностей, моральності і культури. Суспільство потребує політично свідомих громадян, які мають чітке уявлення про перспективи розвитку держави. Сучасному суспільству необхідні люди, що перебувають у гармонії із собою і світом, працюють над удосконаленням самих себе і суспільства, вміють долати як суперечливості власного внутрішнього світу, так і конфлікти соціуму та довкілля. Покладаючи великі сподівання на людину як творця нової моралі Г. Сковорода вірив у можливість побудови стійких засад державності. Внутрішньо багата людина – громадянин намагатиметься сприяти гармонії природи, світу, людських стосунків, зосереджуватиме свою увагу на проблемах добра і любові як невід’ємних атрибутів людського існування. Саме таких особистостей мислитель вважав здатними внести мир і злагоду у неспокійне і сповнене життєвих випробувань буття, протистояти відчуженості людини, абсурдності і беззмістовності її існування. Усе це відтворено у численних його творах (Сковорода, 1961, 1994, 2005, 2011, 2012). Досліджуючи творчу спадщину Г. Сковороди, можна простежити еволюцію розвитку людського духу: внутрішньо спустошена, без певних життєвих орієнтирів, людина поступово адаптується до життя у суспільстві; долає суперечності між одиничним і загальним, знаходить компроміс у стосунках із довкіллям. Звичайно ж, далеко не кожен зможе успішно пройти шлях свого духовного становлення, оскільки цей процес вимагає значного напруження внутрішніх і зовнішніх сил, єдності та боротьби розуму і почуттів, житейської мудрості та бажання долучитися до з’ясування причин людської жорстокості і сваволі, виявлення джерел людяності в людині і суспільстві.

Список використаних джерел

- Бичко А. К., Бичко І. В., Табачковський В. Г. Історія філософії : підручник. Київ : Либідь, 2001. 408 с.
- Горський В. С. Історія української філософії : курс лекцій для студентів вузів. Київ : Наук. думка, 1996. 286 с. (Трансформація гуманітарної освіти в Україні).

- Кравченко П. А. Вітчизняний культурно-історичний досвід у системі сучасного державотворення (Соціально-філософські аспекти) / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Київ : Генеза, 2001. 332 с.
- Огнев'юк В. О., Кравченко П. А. Людина. Культура. Історія. Київ : Генеза, 1999. 157 с.
- Попович М. Григорій Сковорода : філософія свободи. 2-ге вид. Київ : Майстерня Білецьких, 2008, 256 с.
- Сковорода Г. С. Твори : в 2 т. Т. 1 / упоряд.: І. А. Табачников, І. В. Іваньо ; АН УРСР. Київ : АН УРСР, 1961. 640 с.
- Сковорода Г. С. Твори : в 2 т. Т. 2 / упоряд.: І. А. Табачников, І. В. Іваньо ; АН УРСР. Київ : АН УРСР, 1961. 624 с.
- Сковорода Г. С. Твори у двох томах. Т. 2. Київ : Наукова думка. 1994. 630 с.
- Сковорода Г. С. Твори у двох томах. Т. 1 : Поезії. Байки. Трактати. Діалоги / передм. О. Мишанича ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. 2-ге вид., випр. Київ : Обереги, 2005. 528 с. : портр. (Київська б-ка давнього укр. письменства. Студії ; Т. 5).
- Сковорода Г. С. Твори у двох томах. Т. 2 : Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи / Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. 2-ге вид., випр. Київ : Обереги, 2005. 480 с. (Київська б-ка давнього укр. письменства. Студії; Т. 6).
- Сковорода Г. Полное собрание сочинений : в 2 т. Т. 1 : Трактаты и диалоги / пер. рос. Р. Киселева, под ред. С. Йосипенка. Киев : Богуславкнига, 2011. 432 с.
- Сковорода Г. Полное собрание сочинений : в 2 т. Т. 2 : Проза. Поэзия. Переводы. Письма. Разное / пер. з рос. Р. Киселева, под ред. С. Йосипенка. Киев : Богуславкнига, 2012. 488 с.
- Чижевський** Д. Нариси з історії філософії на Україні. Київ : Вид-во "Орій" при УКСП "Кобза", 1992. 230 с.
- Філософія Григорія Сковороди / відпов. ред. В. І. Шинкарук ; АН УРСР, Ін-т філософії. Київ : Наук. думка, 1972. 311 с.

References

- Bychko, A. K., Bychko, I. V., & Tabachkovskiy, V. H. (2001). *Istoriia filosofii* [History of philosophy]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Chyzhevskiy, D. (1992). *Narysy z istorii filosofii na Ukraini* [Essays on the history of philosophy in Ukraine]. Kyiv: Vyd-vo "Orii" pry UKSP "Kobza" [in Ukrainian].
- Horskyi, V. S. (1996). *Istoriia ukrainskoi filosofii: kurs lektsii dlia studentiv vuziv* [History of Ukrainian philosophy: a course of lectures for university students]. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
- Kravchenko, P. A. (2001). *Vitchyzniani kulturno-istorychni dosvid u systemi suchasnoho derzhavotvorennia (Sotsialno-filosofski aspekty)* [Domestic cultural and historical experience in the system of modern state formation (Socio-philosophical aspects)]. Kyiv: Heneza [in Ukrainian].

- Ohneviuk, V. O., & Kravchenko, P. A. (1999). *Liudyna. Kultura. Istoriiia* [Man. Culture. History]. Kyiv: Heneza [in Ukrainian].
- Popovych, M. (2008). *Hryhorii Skovoroda: filozofii svobody* [Grigory Skovoroda: philosophy of freedom] (2nd ed.). Kyiv: Maisternia Biletskykh [in Ukrainian].
- Shynkaruk, V. I. (Ed.). (1972). *Filozofiiia Hryhoriiia Skovorody* [Philosophy of Grigory Skovoroda]. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
- Skovoroda, G. (2011). *Polnoe sobranie sochineniy* [Complete works] (Vol. 1). Kiev: Boguslavkniga [in Russian].
- Skovoroda, G. (2012). *Polnoe sobranie sochineniy* [Complete works] (Vol. 2). Kiev: Boguslavkniga [in Russian].
- Skovoroda, H. S. (1961). *Tvory* [Works] (Vol. 1-2). Kyiv: AN URSSR [in Ukrainian].
- Skovoroda, H. S. (1994). *Tvory u dvokh tomakh* [Works in two volumes] (Vol. 2). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Skovoroda, H. S. (2005). *Tvory u dvokh tomakh* [Works in two volumes] (Vol. 1-2). Kyiv: Oberehy [in Ukrainian].

Kravchenko P. A.

**ANTHROPOLOGICAL PROBLEMS IN THE PHILOSOPHY
OF H. S. SKOVORODA IN THE CONTEXT
OF MODERN NATIONAL STATE-FORMING PROCESSES**

Introduction. The philosophical symbolism of H. Skovoroda's works lies in wisdom, congenial work, seeing the big in the small, unveiling mysteries through the symbolic world. Skovoroda states that to be a human-being is to be a philosopher. The aim of philosophy is to reawaken the main mottoes of the Age of Enlightenment (honor, dignity, freedom, justice, solidarity, morality). Creating open society in Ukraine on the basis of these mottoes is the aim of the modern national state-building. **The aim of the article** is to ascertain the influence and meaning of the philosophical and anthropological problems in the works of H. S. Skovoroda for building open society in the modern Ukraine. **Methodology** of the study is complex and based on the social-philosophical and historic-philosophical analysis of anthropological problems in the works by H. S. Skovoroda and its significance for finding personal freedom and building open society. The leading methodological tools are fundamental research basics of the scientific analysis – principles of objectivity, systematicity, integrity, unity of the historic and the logical, determinism, development, and interrelation. Methodology of social and symbolic representations, ethnic representations, and structural functionalism has been used. **Results.** As Ukraine is experiencing complex social and political processes, the philosophical works by H. S. Skovoroda acquires special importance: formation and preservation of the Ukrainian national identity, national values, morality, and culture. The society needs politically-minded citizens with clear ideas about the prospects of the state development. Researching works of Skovoroda, one can trace the development of the human spirit: an internally-devastated person devoid of life reference points is gradually adapting to the life in society, overcomes the discrepancies between the singular and the whole finding a compromise in the relations with the world

around them. The fates of the people and the nation, language and the state were the key problems which H. S. Skovoroda thoroughly and passionately analyzed through the perspective of universal human values. **Conclusions.** The modern Ukrainian society needs people in harmony with themselves and the world who work on improving themselves and the society. Such people should be able to overcome both their own internal contradictions and the conflicts in society and the world. Putting significant hope on the human-being as the creator of the new morality, H. Skovoroda believed in the possibility of building solid foundations of the state. An internally rich person and citizen is going to contribute to harmony of the nature, the world, human relations focusing on the issues of good and love as integral attributes of the human existence. The writer considered such personalities to be able to carry peace and unity to the unstable reality full of life challenges and to oppose the alienation, absurdity, and insignificance of the human existence.

Key words: *antaeism, anthropology, baroque culture, choice, state-building, existentiality, cordocentrism, human-being, mentality, freedom, social-political processes, «congenial work», values.*

Надійшла до редакції 12.03.2023 р.